

МУЗЕЙНІ ЧИТАННЯ

НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЗЕЙ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

СКАРБНИЦЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

МУЗЕЙНІ ЧИТАННЯ

Матеріали наукової конференції
“Ювелірне мистецтво — погляд крізь віки”
16 жовтня 2023 р.

КИЇВ
2025

Березова С.А., Полідович Ю.Б.

ВАЗА З РОДИНИ ЛЯНІКЕВИЧІВ У ЗІБРАННІ СКАРБНИЦІ НМІУ

Стаття присвячена срібній вазі для фруктів, виготовленій фірмою “П. Брукман і сини” з Гайльбронну (Німеччина). На початку 1890-х р. громада м. Жолкви (нині м. Жовква Львівської обл.) подарувала вазу Юзефу Лянікевичу, який упродовж п’яти років був старостою міста і повіту. Подається розгорнута характеристика виробу, розповідається про фірму-виробника та досліджуються факти з біографії Юзефа Лянікевича, власника вази.

Ключові слова: срібна ваза, путті, Гайльбронн, Петер Брукман, Жолква (Жовква), Юзеф Лянікевич, Анатоль Вахнянин, Галичина.

У Скарбниці Національного музею історії України зберігається колекція золотарських творів німецьких майстрів XV — початку XX ст. Справжньою окрасою зібрання є вишукана срібна ваза для фруктів (інвентарний № ДМ-7843), яка увійшла практично в усі останні видання музею (Золота Скарбниця 1999, с. 135, 174, кат. 251; Музей 2004, с. 266, 308, 443, кат. 256; Національний музей 2011, с. 271, 318, кат. 349; Музей 2011, с. 59; Музей 2013, с. 92; 60 шедеврів 2023, с. 190—193, кат. 54). Перші дослідження виробу були здійснені Оленою Анатоліївною Волковинською. Її пам’яті й присвячується цей нарис.

Ваза: опис та атрибуція

Ваза (рис. 1) має круглу глибоку чашу, високий стоян та східчастий піддон. Нависаючий неширокий борт чаші оздоблено густими овами. По краю золоченої всередині чаші — обідок вишуканого ритмічного карбованого візерунку у вигляді виткого стебла з листям. Стінки чаші зовні також оздоблено декором з виткого стебла з листям та окремо виготовленими і прикріпленими до основи литими срібними гірляндами з троянд та листя, підвішеними на золочених стрічках, “зав’язаних” бантами.

Високий стоян виконано оригінально. Верхня частина має вигляд балясини, в центральній частині якої прикріплено чотири баранячі голови, між якими провисають на золочених стрічках мініатюрні букетики.

Ключовим елементом стояна є центральна частина, виготовлена у вигляді трьох оголених хлопчаків-путті, які біжать по колу (рис. 2). Довкола них розвиваються золочені стрічки, що підкреслюють стрімкість рухів. Руками вони підтримують округлий і ребристий елемент верхньої частини стояна. Під їхніми ногами показана земля із якоюсь низькою рослиною по центру. Майстру вдалося схопити миттєвість, на хвилину зупинити рух, бо здається ось-ось — і хлопчаки знову побіжать по колу.

Рис. 1. Срібна ваза для фруктів (інв. № ДМ-7843). Фото Дмитра Клочка.

Рис. 2. Срібна ваза для фруктів: середня частина.

Дворянський піддон із золоченим профільованим краєм оздоблено по периметру срібним обідком ритмічного узору у вигляді виткого стебла з листям та профільованим золоченим обідком. До його поверхні приєднані вільно звисаючі гірлянди з плодів та квітів, підвішені на стрічках, кінці яких приєднані до овальних позолочених картушів, на опуклій поверхні яких вигравірувані написи. З боків кожного картуша — золочені гофровані стрічки, що звиваються і розтікаються врізнібіч. Піддон спирається на ніжки — пазуристі звірині лапи, які м'яко лягають на золочені "подушки".

Розміри: висота — 500 мм; діаметр чаші — 343 мм; висота стояна — 312 мм; піддон — 288 × 302 мм; висота піддону — 130 мм.

По краю піддону поставлені наступні клейма (рис. 3):

- німецьке державне клеймо 800-ї проби срібла;
- клеймо виробника — орел з розпростертими крилами і розставленими ногами, що належало фірмі "P. Bruckmann & Söhne" (Deutscher Goldschmiede Kalender, 1929, S. 141; Sängers 2001).

Рис. 3. Срібна ваза для фруктів: клейма.

- австрійське в'їзне клеймо для імпортованих виробів — у вигляді поєднаних латинських літер **A** та **V** з шифром пробірної інспекції м. Граца — літерою **G** (використовувалося у 1872–1901 pp.) (Gradowski, 2010, s. 236; nr 1; s. 280, nr 35).

Фірма “P. Bruckmann & Söhne”

Зазначене клеймо виробника належить відомій фірмі “P. Bruckmann & Söhne” (“Петер Брукман та сини”) з м. Гайльбронн, Вюртемберг, Німеччина (рис. 4: 1). Її засновано 1805 р. зі спеціалізацією на виготовленні срібного столового посуду. Засновник — Георг Петер Брукман (1778–1850), який перейняв справу свого батька Йоганна Дітріха Брукмана (1736–1807). У 1810 р. Брукман вперше у Німеччині застосував саморобні сталеві штампи для тиснення срібних виробів. Продукцію компанії виставляли на промислових ярмарках у Франкфурті та Лейпцигу, і згодом вона здобула загальнонаціональну популярність. Фірма і надалі продовжувала просувати технічні інновації у виробництві металевих виробів. У 1820 р. був встановлений перший великий прес для срібла, а з 1839 р. на фабриці Брукмана були представлені машини для обробки металу від найвідомішого промисловця і винахідника Альфреда Круппа.

По смерті Петер Брукман залишив успішну мануфактуру пустотілого та столового посуду, якою керували його вдова і сини Вольфганг Петер (1818–1891) та Ернст Дітріх (1829–1870). Надалі сімейну справу продовжили два сини Ернста Дітріха Брукмана — Петер та Ернст. Під їх керівництвом діяльність розвивалася, і 1898 р. в Гайльбронні на Лерхенштрассе було відкрито нову фабрику (рис. 4: 2¹), яка вважалася найбільшою німецькою мануфактурою срібних виробів.

Підприємство зазнало значних руйнувань під час Другої світової війни. Але вже за рік по закінченню війни було відбудовано і знову стало провідним німецьким виробником. Проте по смерті Дітріха Брукмана (сина Петера) у 1967 р., спадкоємці продали підприємство нідерландській компанії Gerofabriek NV. У 1970 р. виробництво було переведено до сусіднього містечка Неккарзульм, але це не врятувало фірму від банкрутства у 1973 р. (Sänger 2001; Bruckmann & Sohne б. р.; Silberwarenfabrik Peter Bruckmann & Söhne б. р.).

¹ https://de.wikipedia.org/wiki/Silberwarenfabrik_Peter_Bruckmann_%26_S%C3%B6hne

Рис. 4. 1 – реклама фірми «P. Bruckmann & Söhne» (м. Гайльбронн, Німеччина), початок XX ст.;
2 – нова фабрика фірми «P. Bruckmann & Söhne», відкрита в м. Гайльбронн 1898 р.

4.1

4.2

Отже, 1887 р. до виробництва і управління фірмою доєднався Петер Брукман, а за два роки і його молодший брат Ернст. Імовірно, саме в ті роки було виготовлено вазу з путті. В такому разі, можна цілком впевнено припустити, що появи художньої ідеї виробу міг сприяти саме Петер Брукман (1865–1937). Він закінчив Королівську школу прикладного мистецтва в Мюнхені, мав чудовий художній смак та хист, а тому на виробництві відповідав саме за мистецьку сферу (Sänger 2001, S. 219; Peter Bruckmann, б. р.). Не випадково, вже у 1907 р. П. Брукман став одним із співзасновників німецького об'єднання художників Werkbund.

Рис. 5. Ваза. Срібло, кришталі.
Фірма «P. Bruckmann & Söhne»,
кінець XIX ст.

Рис. 6. Джеймс Джеймс Шеннон
«Севрська Ваза»,
кінець XIX ст.

В оформленні вази використано образ пупті (однина — *пупто*, від латинського *putus* — хлопчик, дитина), яких вважали передвісниками земного або янгольського духу. Їх зображення з'явилися ще в античності, а потому знову стали популярними за часів Відродження та залишалися такими і надалі — у періоди бароко та рококо (XVII–XVIII ст.). Вони широко використовувалися для алегоричних зображень в інтер'єрах церков, декоративному оформленні будинків та садів. В залежності від контексту образи пупті викликали асоціації з небесами або з миром, процвітанням, веселощами та дозвіллям. У другій половині XIX ст. митці широко використовували образи і символи минулих часів, запозичували художні прийоми давніх стилів, але за тим вже не було якогось потаємного значення, якого надавали образній системі раніше. Навпаки, користувачам пропонувалося вкласти свій зміст, свої символи, створити свою систему цінностей і переваг.

Так і у випадку з пупті. На вишуканих об'ємних виробках фірми «P. Bruckmann & Söhne» можна було часто побачити цих хлопчиків², образ яких залишався

² Наприклад: https://www.johnmoran.com/auction-lot/a-pair-of-german-bruckmann-soehne-800-silver-can_DE94C1E9C6; <https://www.sothebys.com/en/buy/auction/2022/design-17-20-silver-furniture-ceramics/a-pair-of-german-silver-and-cut-glass-tazze>; <https://drouot.com/en/l/15131845--bruckmann--sons-heilbronn-cen>

так само запитуваним (рис. 5³). Відзначимо, що наприкінці XIX ст. були популярними порцелянові вази для фруктів, в яких роль стояна виконували три фігури, зокрема, дівчат. Такі витвори зустрічаються серед знаменитої севрської порцеляни із Франції, а один із цих виробів навіть потрапив на картину англо-американського художника Джеймса Джебуса Шеннона "Севрська ваза"⁴ (рис. 6). Подібні вази робили й майстри Royal Dux Bohemia⁵ (Австро-Угорщина). Чи було це даниною загальній моді, а чи майстри порцеляни запозичили ідею у золотарів з Гайльбронну визначити вже важко.

Історія вази та її власника

Всередині чаші вази із зібрання Скарбниці НМІУ вигравірувано дарчий каліграфічний напис польською мовою (рис. 7): *"Reprezentacya i Mieszkańcy król. m. Żółkwi. Jaśnie Wmu. Józefowi Lanikiewiczowi c. k. Radcy Namiest. Starostcie Żółkiewskiemu Swemu Obywatelowi honorowemu. wdowód czci wdzięności i ratęnci"*, в перекладі: *"Представники та мешканці королівського м. Жолкви ясновельможному Йозефу Лянікевичу, ц(ісарско)-к(оролівському) раднику намісника, старості Жолкви, своєму почесному громадянину на знак подяки й пам'яті"*.

На стояні в картушах — додаткові написи, що доповнюють головний: *"1889"*; *"29/9 1894"*, *"Starosta w Żółkwi"* (*"Староста в Жолкві"*), *"Obywatel honorowy"* (*"Почесний громадянин"*).

Отже ваза є подарунком від громади міста Жолкви (нині м. Жовква Львівської обл.) старості міста (бурмистру) Юзефу Лянікевичу на знак пошани і вдячності у день завершення його п'ятирічної каденції на посаді.

Юзеф Станіслав Лянікевич (Józef Stanisław Lanikiewicz) (рис. 8⁶) народився 10 березня 1847 р. у м. Станіславі (нині м. Івано-Франківськ) у польській родині, що мала вірменські корні⁷. Батько Юзефа, Олександр, був надвірним радником у Станіславі, Кракові та Львові; помер ще відносно молодим у квітні 1863 р., залишивши трьох дітей.

Юзеф розпочав навчання в гімназії св. Анни в Кракові, яке продовжив у львівській гімназії ім. Франца Йосифа. Невдовзі після трагічної смерті батька Юзеф, якому не виповнилося 16 років, подолав кордони і доєднався до поль-

³ <https://bellamysworld.com/silverware-bronze/sterling-silver/sterling-silver-centerpiece-p-bruckmann-sohne-ib08156>

⁴ https://commons.wikimedia.org/wiki/File:James_Jebusa_Shannon_-_The_Sevres_Vase.jpg

⁵ <https://antikvariats.lv/ru/farforovaya-vaza-tancuyushie-devushki>

⁶ Фото за: <https://www.przemyskiehistorie.pl/przemyski-zwierzyniec-i-pozegnanie-gen-kummera/>

⁷ Біографічні дані окрім зазначених випадків подаються за (Kopczyńska-Kłós б. р.; Stępień 2017; 2023, s. 18, 30).

Рис. 7. Срібна ваза
для фруктів:
чаша із дарчим написом.

ського повстання за незалежність, що охопило землі колишньої Речі Посполитої в межах Російської імперії. В армію вступив 29 серпня 1863 р. Воював у Люблінському воєводстві (III рота піших стрільців) у загоні під командуванням Марціна Бореловського ("Лелевеля"), потім у загоні підполковника Владислава Руцького і, нарешті, під командуванням майора Міхала Марецького. У вересні 1863 р. призначений унтер-офіцером, у жовтні — сержантом. Брав участь у битвах під: Звезинцем (2 вересня 1863), Батором (5 вересня 1863), Волею Корибутовою (8 грудня 1863), Волею Пшибиславською (8 січня 1864) та Волею Скромовською (16 січня 1864). Невдовзі після останньої битви закінчив службу. Юзефу вдалося без перешкод повернутися до Галичини, яка перебувала у складі Австро-Угорської імперії.

У 1870-х рр. Юзеф Лянікевич служив писарем у Живці, Косові та Коломиї. 31 жовтня 1872 р. він одружився зі своєю двоюрідною сестрою Теклею Констанцією Лісаковською (нар. 1850), донькою Феліції Кшечуновичівни, сестри його матері. Родина мала двох доньок — Яніну і Ванду (рис. 9⁸).

⁸ Фото за: https://wiki.ormianie.pl/index.php?title=Plik:M_Tekla_Lanikiewicz_zdLysakowska_z_mezem_corkami_65.jpg

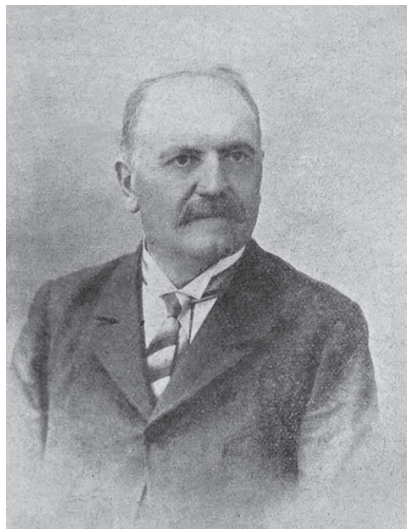

Рис. 8. Юзеф Станіслав Лянікевич.
Фото 1900-х рр.

Рис. 9. Юзеф Станіслав Лянікевич
з дружиною Теклою і доньками.
1890-ті рр.

У подальшому успішно складалася громадська кар'єра. Юзеф Лянікевич займав посади бурмістра у Снятині (1877–1879), комісара старости в Коломиї (1879–1882) та Перемишлі (1883–1887), секретаря намісника (1888; *Szematyzm* 1888, s. 3), урядового комісара в Станіславі (до січня 1889; *Szematyzm* 1889, s. 316). За "бездоганну цивільну службу" Юзефа Лянікевича було нагороджено орденом Франца Йосифа, що відбулося, імовірно, 1889 р.⁹

Старостою (бурмістром) Жолкви Лянікевича призначено у лютому 1889 р., про що, зокрема, повідомила "Gazeta Lwowska" у № 43 від 22 лютого 1889 (*Część Urzędowa* 1889) і як про це свідчить напис на вазі. А вже наступного 1890 р. адміністративний довідник повідомив про нього саме у такій якості (*Szematyzm*, 1890, s. 39). На посаді старости Жолкви Лянікевич змінив Юзефа Герінгера-Еденбурга (*Józef Geringer-Oedenburg*).

На той час староство у Жовкві охоплювало повіт територією в 12,5 тис. кв. миль (723 кв. км) із 74 населеними пунктами, об'єднаними в 64 кадастро-

⁹ Про Лянікевича як про кавалера ордена починають писати в урядовому щорічнику з 1890 р. (*Szematyzm* 1890, s. 39; 1891, s. 39; ін.), хоча в сучасних біографічних довідках вказується 1896 р. (Stępień 2023, s. 30).

ві гміни (громади), з населенням понад 71 тис. осіб (Szematyzm 1890, s. 39)¹⁰. Сама Жолква — невелике королівське містечко, що мало багату історію. Як і більшість інших населених пунктів тодішньої Галичини воно було багатонаціональним (основне населення — українці, поляки, євреї).

Про події, які відбувалися у ті роки, майже нічого невідомо, окрім однієї.

У 1893 р. помер о. Юзеф Брилінський, український депутат Імперського парламенту від округу Жовква — Рава Руська — Сокаль. Головним кандидатом на посаду був Анатоль Вахнянин, український громадський діяч, фольклорист і композитор (Батенко, 1998). Але його передвиборча кампанія викликала великий опір москвофілів і польських політиків зі Східної Галичини. Попри те, що поляки не висували кандидата-суперника, польська *“Gazeta Narodowa”* опублікувала журналістську “качку” про Вахнянина, який мовби то закликає “різати ляхів”. В процес втрутився намісник Галичини граф Казімеж Бадені і примусив польський виборчий комітет підтримати кандидатуру Вахнянина. Однак *“Gazeta Narodowa”* продовжувала друкувати різні наклепи на Вахнянина та проводити інші провокаційні дії. Бадені в останній момент попрохав балотуватися Юзефа Лянікевича, як писали у місцевій газеті *“Kraj”* (1893, nr 45), *“чоловіка шляхетного, сповненого громадянського почуття, шанованого і улюбленого широким загалом, щиро популярного у народі”* (Korczyńska-Kłós б. р.). Лянікевич виграв вибори (Anatol Wachnianin, б. р.). Після свого обрання депутат виголосив промову, в якій зазначив: *“Наше суспільно-політичне життя в Галичині потребує абсолютної єдності і згоди між польською і руською національністю”* (Korczyńska-Kłós б. р.). Але вже за кілька днів Ю. Лянікевич дізнався, що вибори пройшли з численними порушеннями, і, як людина честі, відмовився прийняти депутатський мандат. Тоді намісник граф Бадені призначив повторні вибори, в ході яких 14 грудня 1893 р. послом до парламенту все ж таки було обрано А. Вахнянина¹¹ (Качкан 2003, с. 20; Горак 2010, с. 621).

29 вересня 1894 р. (як про те свідчить напис на піддоні) каденція староства у Жолкві для Юзефа Лянкевича була завершена¹². На пам’ять про п’ять років служби вдячна громада міста подарувала йому чудову срібну вазу. Вочевидь,

¹⁰ Про склад адміністрації староства, з яким працював Лянікевич, можна дізнатися зі щорічних довідників (Szematyzm 1890, s. 39, 414; 1891, s. 39, 414; 1892, s. 39, 414; 1893, s. 39, 414; 1894, s. 39, 414).

¹¹ Надалі діяльність А. Вахнянина у парламенті мала важливе значення для життя української громади Галичини (Батенко 1998; Кліш 2015), але вона далеко не всіма сприймалася позитивно. Одним з найбільших її критиків був І. Я. Франко (детально див.: Горак 2010, с. 621–625).

¹² На посаді старости Жолкви Ю. Лянікевича змінив Ян Адам Чезовський (Jan Adam Czeżowski, 1857–1915) (Szematyzm 1895, s. 39).

Рис. 10. м. Жолква, вул. Лянікевича. Поштівка початку XX ст.

її було придбано в одному з магазинів, можливо, у Львові, Кракові чи Відні. Невідомий гравер дуже професійно зробив дарчий напис. Подарунок було урочисто вручено, і надалі він залишався в родині. Визнаючи заслуги свого старости (бурмістра) перед містом ще у 1892 р. Ю. Лянікевичу надали статус почесного громадянина Жолкви¹³ (Szematyzm 1893, s. 39), що також було зазначено в одному з написів на піддоні вази. А за деякий час по закінченню каденції одну з центральних вулиць Жолкви перейменували на честь Лянікевича¹⁴ (нині вул. Воїнів УПА м. Жовква) (рис. 10).

Надалі Юзеф Лянікевич працював в "раді двору" намісника К. Бадені (1895), виконував обов'язки референта зі шкільних справ і входив до Крайової шкільної ради (Szematyzm 1895, s. 3, 7; 1896, s. 3, 8; 1897, s. 3, 8), потім обійняв посаду повітового старости у Перемишлі (1898–1910), віце-президента намісництва у Львові (1910–1911) і завідувача Тимчасової управи Добромиля (1912–1914).

¹³ До того Ю. Лянікевичу надали статус почесного громадянина Снятина, Коломиї та Станіслава, про що зазначалося в щорічних адміністративних довідниках (зокрема: Szematyzm 1893, s. 39).

¹⁴ Jeszcze jedno spojrzenie małego Zutry na Żółkiew, б. р.; також див. поштівки зі світлинами: <https://polona.pl/item-view/a098f89f-f961-4453-8c49-115f0881909e?page=0>; <https://kresy.org.pl/9533747,foto.html?idEntity=9533716>; <http://charlotta.com.pl/pl/p/ZOLKIEW-ULICA-LANIKIEWICZA-/10422>

У січні 1914 р. Юзеф Лянікевич повернувся до Перемишля, де після розпуску міської ради очолив органи влади на посаді урядового комісара. Там же зустрів початок Першої світової війни і пережив першу окупацію міста росіянами (Pudłocki 2009, s. 126; 2020, s. 172, 179, 180). Але коли на початку листопада Перемишль знову опинився в облозі, Ю. Лянікевич з усією родиною¹⁵ 4 листопада 1914 р. виїхав з міста та повернувся тільки після звільнення міста 27 липня 1915 р. (Jabłońska 2017, s. 210, 595). Ще півроку він продовжував виконувати обов'язки комісара, аж поки 5 січня 1916 р. його змінив асесор д-р Юзеф Шайнбах (на місяць), а надалі — комісар д-р Владислав Ейшковський (Pudłocki 2009, s. 124). Потому Лянікевич вже не призначався на громадські посади.

11 листопада 1918 р. Польща відновила свою незалежність, а отже Юзеф Лянікевич, учасник польського повстання 1863–1864 рр., дожив до свободи своєї Батьківщини.

Юзеф Лянікевич помер 2 березня 1920 р. в Перемишлі, де й похований на Головному цвинтарі. Похорон відбувся за участі численних мешканців міста на чолі з єпископами Юзефом Пелчаром і Каролем Фішером та о. Каролем Волошинським (давнім приятелем Лянікевича). Промову виголосив староста Перемишля Юзеф Костжевський.

В прощальному дописі в газеті *“Ziemia Przemyska”* (1920, nr 19) про Юзефа Лянікевича написали: *“яскравий і швидкий розум, енергія (...), велика здатність керувати, жорсткий характер, але добре серце (...)”* (Korczyńska-Kłós б.р.).

Ваза — експонат музею

Ваза зберігалася в Івано-Франківському обласному краєзнавчому музеї, але коли і яким чином вона потрапила до музейного фонду, на жаль, не відомо. За актом від 18.01.1965 р. витвір було передано до Київського державного історичного музею з подальшим експонуванням у його філії — Музеї історичних кошовностей України (з 2021 р. — Скарбниця Національного музею історії України). Ваза гідно представляє талант і майстерність німецьких золотарів, а також розповідає про особистість Юзефа Лянікевича, який відіграв важливу роль у громадському житті Галичини в останні десятиліття XIX — перші десятиліття XX ст. Вона також дозволяє уточнити окремі факти з біографії її власника.

¹⁵ На той час (у 1906 р.) одна з доньок Лянікевичів, Ванда, вийшла заміж за Мар'яна Петрака, лікаря з Оттинії, і постійно мешкала в Перемишлі (Korczyńska-Kłós б.р.).

ЛІТЕРАТУРА

60 шедеврів Скарбниці Національного музею історії України. 2023. Відп. ред. Панченко Н. Київ; Дніпро: ФОП Максимовська Ю. А.

Батенко, Т. 1998. *Анатоль Вахнянин (1841–1908). Біля джерел національного відродження*. Львів: Кальварія; Каменяр.

Горак, Я. 2010. "Великий талант, але без доброї школи..." (взаємини між Іваном Франком та Анатолем Вахнянином). В: Вакарчук, І. (ред.). *Іван Франко: дух, наука, думка, воля. Матеріали Міжнародного наукового конгресу присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка* (Львів, 27 вересня — 1 жовтня 2006 року). Т. 2. Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, с. 617–630.

Золота Скарбниця України. 1999. *Музей історичних коштовностей України*. Київ: Акцент.

Качкан, В., 2003. Анатоль Вахнянин і його роль у розвитку культури Західної України. *Народна творчість та етнографія*, 1–2, с. 15–24.

Кліш, А. 2015. Парламентська діяльність Анатолія Вахнянина (кінець XIX — початок XX ст.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Історія*, 1, ч. 2, с. 142–145.

Музей історичних коштовностей України. 2004. Альбом. Київ: Мистецтво.

Музей історичних коштовностей України. 2011. Альбом. Керівники проекту: Чайковський, С. М., Ковтанюк, Н. Г., Яценко, В. В. Київ: Мистецтво, 2011.

Музей історичних коштовностей України. 2013. Путівник. Керівник проекту: Строкова, Л. В. Київ: 2013.

Національний музей історії України. 2011. Альбом. Керівники проекту: Чайковський, С. М., Ковтанюк, Н. Г., Яценко, В. В. У 2-х т. т. 1. Київ: Мистецтво.

Anatol Wachnianin (б. р.). [online]. Режим доступу: https://www.xn--meb.pisz.pl/Anatol_Wachnianin (Дата звернення 20.06.2024).

Bruckmann & Sohne. б.р. [online]. Режим доступу: <https://www.silvercollection.it/WORLDSILBRUCKMANNNSOHN.html> (Дата звернення 20.06.2024).

Część Urzędowa 1889. *Gazeta Lwowska*, nr. 43, Piątek, 22 Lutego, s. 1. [online]. Режим доступу: https://archive.org/details/jbc.bj.uj.edu.pl.DIGCZAS002001_1889_043/mode/2up (Дата звернення 20.06.2024).

Deutscher Goldschmiede Kalender. 1929. Leipzig: Deutsche Goldschmiede-Zeitung,

Gradowski, M. 2010. *Znaki na srebrze. Znaki miejskie i państwowe używane na terenie Polski w obecnych jej granicach*. Warszawa: Fundacja Hereditas.

Jabłońska, H. 2017. *Dziennik z oblężonego Przemyśla (1914–1915)*. Wstęp, przypisy i opracowanie Stanisław Stępień. Przemyśl.

Jeszcze jedno spojrzenie małego Zutry na Żółkiew. (б. р.). [online]. Режим доступу: <https://shetlroutes.eu/pl/jeszcze-jedno-spojrzenie-malego-zutry-na-zolkiew/>

Kopczyńska-Kłós H. (б. р.). *Józef Stanisław Lanikiewicz*. [online]. Режим доступу: <https://wiki.ormianie.pl/index.php?title=J%C3%B3zef%20Stanis%C5%82aw%20Lanikiewicz>

Peter Bruckmann (б. р.). [online]. Режим доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Peter_Bruckmann (Дата звернення 20.06.2024).

Pudłocki, T. 2009. *Iskra światła czy kopczyca Pochodnia? Inteligencja w Przemyślu w latach 1867–1939*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze "Historia Iagellonica".

Pudłocki, T. 2020. Przemysł czasów I wojny światowej w oczach o. Eustachego Wernera. *Rocznik Przemyski*, 56: *Historia*, z. 1 (25), s. 161–186.

Sänger, R. 2001. *Silber für die Welt : P. Bruckman & Söhne 1805–1973*. Heilbronn: Verlag Kurt Götz.

Silberwarenfabrik Peter Bruckmann & Söhne (6. p.). [online]. Режим доступу: https://de.wikipedia.org/wiki/Silberwarenfabrik_Peter_Bruckmann_%26_S%C3%B6hne (Дата звернення 20.06.2024).

Stępień, S. 2023. *Powstańcy styczniowi w Przemysłu i okolicy*. 1863. Katalog. Przemysł: Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemysłu.

Stępień, S. 2017. Józef Lanikiewicz. In: Jabłońska, H. *Dziennik z oblężonego Przemysłu (1914–1915)*. Wstęp, przypisy i opracowanie Stanisław Stępień. Przemysł: Południowo-Wschodni Instytut Naukowy w Przemysłu, s. 96, przypis 82.

Szematyzm, 1888. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1888*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.

Szematyzm, 1889. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1889*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.

Szematyzm, 1890. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1890*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.

Szematyzm, 1891. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1891*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.

Szematyzm, 1892. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1892*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.

Szematyzm, 1893. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1893*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.

Szematyzm, 1894. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1894*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.

Szematyzm, 1895. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1895*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.

Szematyzm, 1896. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1896*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.

Szematyzm, 1897. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1897*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.

Szematyzm, 1898. *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomerii z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok 1898*. Lwów: Z drukarni Wł. Łozińskiego.